

Ur Vegas färd kring Asien-Europa
A.E. Nordenskiöld, tryckt 1880

I planen för detta arbete ingår att, efter hand som Vega framseglar, gifva en kortfattad berättelse om de mäns färder, som först öppnat den väg hon beträder, och hvilka sålunda hvar i sin mån bidragit till förberedande af den sjöfärd, hvarigenom vägen kring Asien och Europa nu ändtligen blifvit tillryggalagd. Med anledning häraf är det min skyldighet att till en början redogöra för den upptäcktsresa, under hvilken Europas nordspets första gången kringseglades, helst som berättelsen om densamma desutom eger stort intresse såsom innehållande många märkliga upplysningar rörande de forna befolkningsförhållandena i nordligaste Skandinavien.

Denna resa verkställdes för ungefär ett årtusende tillbaka af en norrman, OTHERE, från Halogaland eller Helgeland. † Denne, som tyckes hafva farit vida omkring, kom under sina irrfärder äfven till den berömde engelske konungen Alfred den stores hof. Inför denne konung gaf han en i enkla, målande ordalag affattad skildring af en sjöresa, som han företagit från sin hembygd mot norr och öster. Berättelsen har blifvit bevarad derigenom, att konung Alfred upptagit den, jemte en beskrifning af en

annan nordbos, Wulfstans, resor till södra delen af Östersjön, i första kapitlet af sin anglosaxiska bearbetning af PAULI OAS'TI historia: »De miseria mundi». † Sedermera har den varit föremål för öfversättning och utläggning af en mängd lärde, bland hvilka jag här må nämna skandinaverna H. G. PORTHAN i Åbo, RASMUS RASK och C. CHR. RAFN i Köbenhavn.

Rörande OthereS ställning till konung Alfred äro uppgifterna olika. En del forskare antaga, att han endast varit på besök vid konungens hof, andra att han varit af konung Alfred utsänd på upptäcktsresor, och slutligen uppgifva några, att han varit en krigsfånge, som tillfälligtvis berättat sin erfarenhet om fjerran länder. Efter Porthans mästerliga öfversättning² lyder OthereS resebeskrifning som följer :

»Othere sade åt sin herre konung Alfred, det han bodde längst i norr af alla norrmen. Han berättade, att han i detta land bodde norr ut vid Vesterhafvet. Dock sade han, att detta land sträcker sig ännu derifrån långt i norr ; men det är alldeles obodt, förutan att på några få städen finnar tidtals uppehålla sig, hvilka jaga om vintern och fiska om sommaren i deras haf. Han sade, att han en gång ville utröna, huru långt detta land sträckte sig åt

OROSIUS var född i Spanien i fjerde århundradet efter Kr. och dog i början af det femte. Han var kristen och skref sitt arbete för att visa, det verlden, i motsats mot hvad flere hedniska författare påstodo, under hednatid drabbats af fullt lika stora olyckor som under den kristna. Detta är förmodligen en orsak till, att hans enformiga skildring af alla de olyckor och eländen, som drabbat den hedniska verlden, länge varit så omtyckt, blifvit spridd i många afskrifter och tryckt i otaliga upplagor, den äldsta i Wien 1471. I den anglosaxiska öfversättning, hvarom här är fråga, finnes Otheigs resebeskrifning inflickad i första kapitlet, som egentligen utgör en af konung Alfred författad geografisk inledning till arbetet. Den anglosaxiska urskriften finnes i tvenne i England förvarade praktfulla handskrifter från nionde och tionde seklen. Sjelfva Orosii historia är numera bortglömd, men konung Alfreds inledning och i synnerhet beskrifningen öfver OthereS och Wulfstans resor hafva ådragit sig mycken uppmärksamhet af forskare, såsom synes af den förteckning öfver de öfversättningar af denna del af konung Alfreds Orosius, som lemnas i: JOSEPH BOSWORTH, King Alfred's anglo-saxon version of the compendious history of the world by Orosius. Lond. 1859.

Vitterhets-, Historie- och Antiquitets-Acad. Handl. Del. 6, sid. 37.
Stockhoten 1800.

† Den mellan 65° och 66° n. br. belägna kuststräckan af Norge. OTHERESE RESEBERÄTTELSE

norr, eller om någon människa bodde norr om denna ödemarken. Han for därför **norr ut längs med landet**; lemnade under hela resan det öde landet på styrbord och hade **öppna hafvet på babord**. Efter tre dagar var han kommen så långt norr, som hvalfångarne som längst pläga fara. Derpå for han ännu i norr, så långt han på andra tre dagar förmådde segla. Hvarefter landet böjde sig åt öster, eller hafvet (böjde sig, gaf sig in) åt landet, han visste ej hvilketdera; men det visste han, att han der väntade på vestan eller något nordlig vind och seglade derpå **åt öster längs med landet**, så mycket han på fyra dagar kunde segla. Då måste han åter vänta på full nordanvind, emedan landet böjer sig der åt söder, eller hafvet ger sig inåt landet; han visste ej hvilketdera. Derpå seglade han **åt söder längs med landet**, så långt han på fem dagar förmådde segla. Då mötte honom der högt upp in åt landet en stor flod. Hvarefter de vände om i denna flod, emedan de icke tordes segla vidare uppför floden af fruktan för fiendtlighet; så vida landet var väl bebodt på andra sidan om floden. Och han hade ej träffat något bebodt land, sedan han for ifrån sitt eget hem ; utan han hade öfverallt ett öde land till höger, utom några fiskare och fogelfångare och jägare, som alla voro finnar. Och till venster hade han vida hafvet.

Bjarmerna hade ganska väl bebyggt sitt land; men de (Othere med sina följeslagare) vågade icke der landstiga. Men terfinnarnes land var öfverallt öde förutom der, hvarest jägare vistades, eller fiskare eller fogelfångare.

Flere berättelser meddelade honom bjarmerna dels om sitt eget land, dels om de länder, som dem omgäfvö. Men han visste icke hvad deraf var sant, efter han det aldrig sjelf hade sett. Han tyckte, att finnarne och bjarnaäma, talade något när samma språk. Han for förnämligast dit, förutan af håg att lära känna landets skaplynne, för hvalrossarnes skull ; ty de hafva ganska ädla ben i sina

Med *finnar* menas här lappar; med *terfinnar* invånarne på Terska kusten af Ryska Lappland.

Hvalrossar fångas ännu årligen på isen i Hvita hafvets mynning ej synnerligen långt från stranden (jmför : A. E. NORDENSKIÖLD, Redogörelse för en expedition till mynningen af Jenisej och Sibirien år 1875, s. 23; Bihang till Vetenskaps-Akad. Handl B. 4, Nr: 1). Numera förekomma de visserligen endast sparsamt derstädes och, efter livad det tyckes, ej omedelbart vid land, men det lider knappast något tvifvel, att de i forna dagar voro allmänna vid Norges nordligaste kuster. De hafva tydligen derifrån blifvit bortjagade på samma sätt som de nu

tänder, af hvilka de resande hemtade med sig några till konungen. Och deras hud är ganska tjenlig till skeppståg. Dessa hvalar äro mycket mindre än andra hvalar ; och äro ej längre än sju alnar. Men i hans eget land är det bästa hvalfånget. Der finnas hvalar af fyratioåtta alnars längd, och de största äro femtio alnar långa. Af dessa sade han, att han sjelf sjetta dödat sextio på två dagar.'

Han var en ganska förMögen man på det slags egodelar, som utgöra deras rikedom, det är på vilda djur. Han egde på den tiden, då han besökte konungen, tama oköpta, djur sex hundrade; dessa djur kalla de renar. Af dem voro sex lockrenar. De äro i ganska högt pris lids finnarne, ty med dem fånga de vildrenar.

Han var ibland de yppersta män i det landet. Dock egde han icke mer än tjugu kor, tjugu får och tjugu svin. Och det lilla han plöjde, det plöjde han med hästar. Men deras förmögenhet beror mest af den skatt, som finnarne till dem betala. Denna skatt består i djurs skinn och fogelfjäder, hvalfiskben och sådana skeppståg, som äro förfärdigade af hvalfisk och af sälskinn. Hvar och en betalar efter sin förmögenhet.- Den förmögnaste bör erlägga femton mårds skinn, fem renhudar, ett björns skinn, tio korgar fjäder,

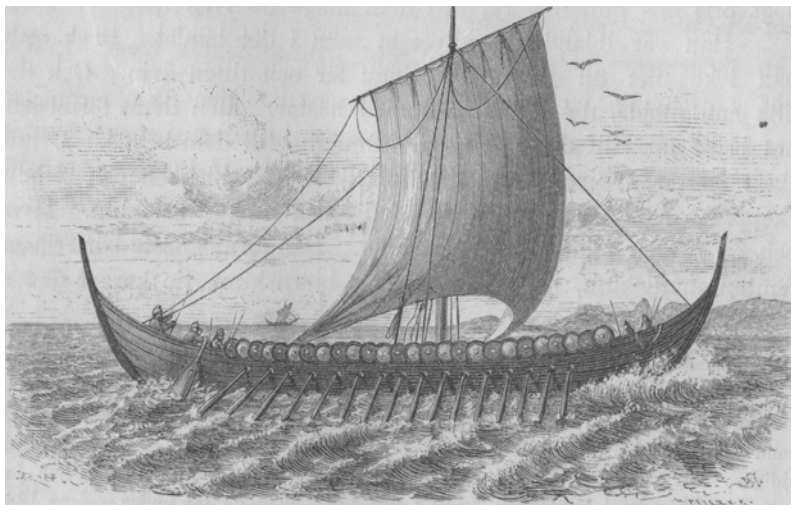
hålla på att bortjagas från Spetsbergen. Med hvilken hastighet deras antal på det sistnämnda stället är för år förminskas, framgår deraf, att jag under mina många arktiska resor, som började år 1858, aldrig sett hvalrossar vid Beeren El-land och Spetsbergens vestkust, men väl talat med fångstmän, som ett årtionde tidigare sett dem derstädes i hjordar på hundra- och tusental. Sjelf har jag sett dylika hjordar i ilkilopen Strait i juli 1861, men då jag under resorna 1868 och 1872-1873 åter sökte samma trakter, såg jag derstädes ej en enda hvalross.

' Då det ej tyckes vara möjligt för sex man att döda sextio stora hvalar på två dagar, har detta ställe förorsakat utläggarna af Othere berättelse mycket bryderi, hvilket ej är underligt, i fall här vore fråga om *stora hvalar*, såsom Balxna mysticetus. Men om berättelsen afser smärre hvalarter, så kan en snarlik fångst ännu i denna dag göras vid ishafsländernas kuster. Åtskilliga små hvalarter gå nämligen tillsammans i stora flockar och kunna, då de stundom komma på så lågt vatten, att de vid ebttid stranda, med lätthet dödas. Stundom lyckas man äfven *jaga* dem på grund. Att hvalarne värtiden besöka Norges kust i stora, för seglaren farliga stim, uppger äfven JACOB ZIEGLER i sitt arbete: Qua; intus continentur Syria, Palestina, Arabia, Aegyptus, Schondia etc. Argentorati 1532, sid. 97.

detta fall menas med ahvab> tydligen *hvalross*, hvars hud ännu i dag användes af norska fångstmän, af eskimåer och tschuktscher till linor. Äfven de verkliga hvalarnes hud skulle sannolikt dertill kunna beredas, ehuru för sin tjockleks skull knappast med fördel utan användning af särskilda redskap för hudens sönderskärande.

en björnskinns- eller utterskinns-tröja och tvenne skeppståg, hvardera sextio alnar långt förfärdigade det ena af kvalhud, det andra af sälskinn.»

Fortsättningen af Otheres berättelse utgör en skildring af den Skandinaviska halfön och af en resa, som han företagit från sin hembygd åt söder. Derpå lemnar konung Alfred en framställning af dansken Wulfstans resa i Östersjön. Denna del af inledningen till Orosius ligger dock

Norskt skepp från 900-talet,

tecknad med ledning af det 1880 vid Sandefjord funna fartyget, under inseende af INGVALD LINDSET, Assistent vid Kristiania universitetets Samling af Nordiske Oldsager.

allt för långt utom mitt ämne för att böra anföras i denna reseskildring.

Af Otheres enkla och mycket rediga berättelse framgår, att han företagit en verklig upptäcktsresa för att utforska de åt nordost belägna okända länder och haf. Denna färd blef också mycket resultatrik, i det derunder Europas nordligaste del för första gången kringsegldes. Ej heller torde det lida något tvifvel, att Othere under denna färd framträngde ända till Dvinas eller åtminstone till Mesen-flo-

dens mynning i bjarmernas land.¹ Berättelsen lär oss dessutom, att nordligaste Skandinavien redan då var, 'om ock glest, befolkadt af lappar, hvilka förde ett lefnadssätt ej synnerligen afvikande från det de vid kusten föra än i denna dag.

Den skandinaviska befolkningen har invandrat till och bosatt sig i Finmarken först på 1200-talet, och från den tiden spriddes naturligtvis i de nordiska länderna en större kunskap om dessa trakter; dock var denna länge ytterligt ofullständig och i vissa hänseenden t. o. m mindre riktig än Otheres. Den föreställning, man under första hälften af 1500-talet hade om Europas nordligaste delar, framgår af bilagda litografiska afbildningar af tvenne kartor öfver Norden, den ena från år 1482, den andra från år 1532.² Ännu på den senare af dessa angifver man Grönland .såsom sammanhängande med Norge i granskapet af Vardöhus. Denna karta grundar sig dock, enligt hvad författaren i företalet upplyser, bland annat på uppgifter af tvenne erkebiskopar från Nidaros stift, hvartill Grönland och Finmarken hörde, och från hoars bebyggda del handels- och plundringståg ofta företagits så väl land- som sjövägen ända bort till bjarmernas land. Det vore svårt att fatta, huru med sådana kartor öfver landfördelningen i Norden tanken på en

¹ Härvid bör anmärkas, att de väglängder, som Othere i sådant fall hvarje dag tillryggalagt, gifva en segelhastighet jemförlig med den, som ett vanligt nutida segelfartyg i *medeltal* uppnår. Detta förhållande, som vid flygtigt betraktande tyckes förefalla något besynnerligt, finner sin förklaring, om man betänker, att Othere endast seglade med förlig vind och under ogynsam vind låg stilla. Vanligen tyckes han hafva framseglat 70' it 80' på dygnet eller kanske snarare dagen.

² Kartorna äro tagna ur : PTOLEMEI Cosmographia latine reddita a Jac. Angelo, enram mapparum gerente Kam» Doms Germano, Ulmm 1882, och ur ofvan angifna arbete af JACOBUS ZIEGLER, tryckt 1532. Den del af detta senare, som rör Skandinaviens geografi, finnes omtryckt i Geografiska Sektionens tidskrift B. I, Stockholm 1878.

³ Dessa voro dansken Erik Valkendorff och normannen Olof Engelbrektsson. Äfven: svenskarne Johannes Magnus, erkebiskop i Upsala, och Peder Månsson, biskop i Vesterås, lemnade Ziegler viktiga upplysningar rörande de nordiska länderna.